ئىسلام دىنىدا جىھاد قىلىشنىڭ پەرز قىلىنىشى

﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ
(١٩٠) وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡ وَأَخۡرِجُوهُم مِّنۡ حَيۡثُ أَخۡرَجُوكُمۡۚ وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۚ
وَلَا تُقَٰتِلُوهُمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِيهِۖ فَإِن قَٰتَلُوكُمۡ فَٱقۡتُلُوهُمۡۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ
ٱلۡكَٰفِرِينَ (١٩١) فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ (١٩٢) وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ
لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ (١٩٣) ٱلشَّهۡرُ ٱلۡحَرَامُ بِٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞۚ
فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ
ٱلۡمُتَّقِينَ (١٩٤) وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِۛ وَأَحۡسِنُوٓاْۛ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ
ٱلۡمُحۡسِنِينَ (١٩٥) ﴾

﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى الله ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. ئۇلارنى (يەنى مۇشرىكلارنى) (ئۇلار ھەرەمدە بولسۇن، باشقا يەردە بولسۇن، ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايلاردا بولسۇن) ئۇچراتقان يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن (يەنى مەككىدىن) چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرمۇ ئۇلارنى يۇرتىدىن چىقىرىۋېتىڭلار، زىيانكەشلىك قىلىش ئۇرۇشتىنمۇ ياماندۇر. تاكى ئۇلار ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچمىغىچە مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار، ئەگەر ئۇلار (مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا) ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېرىڭلار. كاپىرلارنىڭ جازاسى شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا (سىلەرمۇ ئۇرۇشتىن قول يىغىڭلار)، الله (تەۋبە قىلغۇچىلارغا) ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. تاكى زىيانكەشلىك تۈگىگەن ۋە الله نىڭ دىنى يولغا قويۇلغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار؛ ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا، زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن باشقىلارغا دۈشمەنلىك قىلىشقا بولمايدۇ. (ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئاي (ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئايغا تەڭدۇر (يەنى ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايلاردا دۈشمەنلەر سىلەرگە چېقىلسا، شۇ ئايلاردا سىلەرمۇ ئۇلارغا چېقىلساڭلار بولىدۇ). ھۆرمىتى ساقلىنىشقا تېگىشلىك نەرسىلەر تەڭ باراۋەردۇر (يەنى ھۆرمىتى ساقلىنىشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى باشقىلار دەپسەندە قىلسا، ئىنتىقام ئېلىش يۈزىسىدىن، سىلەرمۇ ئۇلارنى دەپسەندە قىلساڭلار ھېچ يامىنى يوق). بىراۋ سىلەرگە

قانچىلىك چىقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چىقىلىڭلار: اللہ قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، بىلىڭلاركى، اللہ تەقۋادارلار بىلەن بىللىدۇر. اللہ نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار، ئېھسان قىلىڭلار، ئېھسان قىلغۇچىلارنى اللہ ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ﴾

ــ سۈرە بەقەرە 190 ــ، 191 ــ، 192 ــ، 193 ــ، 194 ــ، 195 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

ثَقِفْتُمُوهُمْ: (ئۇلارنى ئۇچراتقان يەردە). ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەسسەقف» بولۇپ، تۇتۇش، تېپىش ۋە زەپەر قازىنىش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

بۇ سۆز ئايەتتە: كاپىرلارنى، مەيلى ئۇرۇش ھالال قىلىنغان جايدا بولسۇن ياكى ھارام قىلىنغان جايدا بولسۇن، قەيەردە تاپساڭلار ۋە ئۇلار ئۈستىدىن قەيەردە غەلىبە قىلساڭلار شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، دېگەن مەننى ئىپادىلەيدۇ.

وَٱلْفِتْنَةَ (زىيان كەشلىك قىلىش)، ئۇ سىناپ كۆرۈش، چېكىپ بېقىش دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى ئالتۇننى، ئۇنىڭ ياخشىسىنى ناچىرىدىن ئايرىش ئۈچۈن ئوتقا سېلىپ سىناپ كۆرۈش سۆزىدىن كېلىپ چىققان.

بۇ سۆز ئايەتتە: مۆمىنلەرگە، ئۇلارنى دىنىدىن ۋاز كەچتۈرۈش، اللہ نىڭ دەرگاھىدا ئۇرۇش قىلىشتىنمۇ چوڭ گۇناھ بولغان كۇپرىغا قايتۇرۇش مەقسىتىدە ئازابلاش ۋە سۈرگۈن قىلىش ئارقىلىق ئەزىيەت يەتكۈزۈش، دېگەن مەننى ئىپادىلەيدۇ.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «شېرىك كەلتۈرۈش ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىشتىنمۇ ئېغىر گۇناھتۇر.»[①]

وَٱلْحُرُمَٰتُ قِصَاصٌ: (ھۆرمىتى ساقلىنىشقا تېگىشلىك نەرسىلەر تەڭ باراۋەردۇر)، الْحُرُمَاتُ دېگەن سۆز «ئەلھۇرمە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، شەرىئەت چەكلىگەن ھەرقانداق نەرسىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلماي، ئۇنىڭغا تاجاۋۇز قىلىش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇ سۆز بۇ ئايەتتە كۆپلۈك شەكلىدە ئىشلىتىلدى. چۈنكى، تاجاۋۇزچى ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئاينىڭ ھۆرمىتىنى، ھەرەم شەھىرىنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە ئېھرامنىڭ ھۆرمىتىنى بۇزماقچى بولغان.

قِصَاصٌ: بۇ سۆز تەڭ ۋە ئوخشاش ئىش قىلىش دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ ھەقتە يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇلگەن.

① ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 142 ـ بەت. ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 178 ـ بەت.

www.munber.org

بۇ سۆزلەر ئايەتتە: ئەگەر كاپىرلار ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئاينىڭ ھۆرمىتىنى بۇزسا، سىلەرمۇ ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىڭلار، گۇناھ بولارمىكىن دەپ قورقماڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇسۇلمانلارغا ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايلارغا خىلاپلىق قىلىش يولى بىلەن ئەمەس، تەڭ باراۋەر بولۇش يولى بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى جاكارلىغان.»[1]

ٱلتَّهۡلُكَةَ: (ھالاكەت)، ئۇ ھالاكەتكە تاشلاش دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ٱلۡمُحۡسِنِينَ: (ئېھسان قىلغۇچىلار)، ئۇ سۆز ياخشى ئىش قىلغۇچىلار، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ياخشى ئىش قىلغۇچى باشقىلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش ئارقىلىق مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ ياكى الله تائالا رازى بولىدىغان ئەمەللەرنى قىلىش ئارقىلىق ئۆز ئەمەللىرىنى ياخشىلايدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمي مەنىسى

ئۇلۇغ ئىگىمىز الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۆمىنلەر! الله نىڭ سۆزىنى ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلىش ۋە الله نىڭ دىنىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن كاپىرلاردىن: ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار﴾ يەنى كىچىك باللار، ئاياللار ۋە ياشانغانلارغا ئوخشاش ئۇرۇش قىلىشقا قادىر بولالمايدىغان كىشىلەرنى ئۆلتۈرمەڭلار. دۈشمەنلىك ۋە تاجاۋۇزچىلىقنىڭ كېلىپ چىقىشى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ﴿الله ھەقىقەتەن﴾ ئۇنى يامان كۆرىدۇ.

مۇشرىكلارنى قەيەردە تاپساڭلار، نەدە ئۇچراتساڭلار، شۇ ﴿يەردە ئۆلتۈرۈڭلار﴾ سىلەرنىڭ ھەرەم زېمىنىدا بولۇشۇڭلار ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشتىن سىلەرنى ھەرگىز توسۇپ قالمىسۇن. ﴿سىلەرنى﴾ ئەسلى يۇرتۇڭلار مەككىدىن زۇلۇم ۋە دۈشمەنلىك قىلىش بىلەن ﴿ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرمۇ ئۇلارنى﴾ مەككە ﴿دىن ھەيدەپ چىقىرىۋېتىڭلار﴾ مۆمىنلەرنى ئازابلاش، پالاش، ھەيدەپ چىقىرىش، مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىش قاتارلىقلار بىلەن ئۇلارغا ﴿زىيانكەشلىك قىلىش﴾ ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش ﴿ئۇرۇشتىنمۇ ياماندۇر﴾.

ئى مۆمىنلەر! ﴿تاكى ئۇلار ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچمىغىچە﴾ يەنى سىلەرگە قارشى ئۇرۇشنى شۇلار باشلىمىغىچە ﴿مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار، ئەگەر ئۇلار (مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا) ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېرىڭلار﴾

---

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 147 ـ بەت. «تەفسىرۇلمەنار» ناملىق تەپسىر، 2 ـ جىلد، 312 ـ بەت.

ئۇلارغا تەسلىم بولماڭلار. ئۇرۇشنى دەسلەپتە باشلىغۇچى زالىم ھېسابلىنىدۇ، قوغدانغۇچى گۇناھكار بولمايدۇ. ﴿كاپىرلارنىڭ جازاسى شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا (سىلەرمۇ ئۇرۇشتىن قول يىغىڭلار)، اللّٰه (تەۋبە قىلغۇچىلارغا) ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾.

ئاندىن اللّٰه تائالا كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشنى تەكىتلەپ ۋە ئۇرۇش قىلىشتىكى غايىنىڭ دىنغا زىيانكەشلىك قىلىشنى پۈتۈنلەي تۈگىتىش ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿تاكى﴾ سىلەر ئۇلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغانغا، ئۇلارنىڭ سىلەرنىڭ دىنىڭلارغا زىيانكەشلىك قىلغۇدەك ھالى قالمىغانغا ﴿ۋە اللّٰه نىڭ دىنى يولغا قويۇلغانغا﴾ يەنى اللّٰه دىن باشقا ھېچ نەرسە ئىبادەت قىلىنمىغانغا، تائەت ـ ئىبادەت بۇتلارغا ۋە ھەيكەللەرگە ئەمەس، يالغۇز اللّٰه قىلا خالىس بولغانغا ﴿قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا﴾ يەنى ئۇلار سىلەرگە قارشى ئۇرۇشنى توختىتىپ، دىنىڭلارغا كىرسە، سىلەرمۇ ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن قول يىغىڭلار. چۈنكى، ﴿زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن باشقىلارغا﴾ تاجاۋۇز قىلىش توغرا ئەمەس.

اللّٰه تائالا مۇشرىكلارنىڭ مۆمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈشتە چىڭ تۇرۇش بىلەن ئۇرۇشتىنمۇ يامان ئىشنى قىلغانلىقنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن، مۆمىنلەرگە خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئاي (ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئايغا تەڭدۇر﴾ يەنى ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئاينىڭ ھۆرمىتىنى بۇزۇش ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئاينىڭ ھۆرمىتىنى بۇزۇش بىلەن تەڭ بولىدۇ. ئى مۆمىنلەر! ئەگەر دىنىڭلارنى قوغداش ۋە اللّٰه نىڭ سۆزىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇ ئايدا ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇرلانساڭلار، پەرۋا قىلماستىن ئۇرۇش قىلىۋېرىڭلار.

﴿بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چېقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چېقىلىڭلار﴾ يەنى بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك ئۇرۇش ئاچقان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ئۇرۇش ئېچىڭلار، ئۇنىڭ دۈشمەنلىكىگە ئاجىزلىق ۋە يېتەرسىزلىك قىلماستىن قايتارما زەربە بېرىڭلار. ﴿اللّٰه قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾ تەڭ باراۋەر بولۇشتا ئاشۇرۇۋېتىپ، زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولۇپ قالماڭلار. اللّٰه ھەقىقەتەن تەقۋادارلارنى دوست تۇتىدۇ.

اللّٰه تائالا جان بىلەن جىهاد قىلىشقا بۇيرۇغاندىن كېيىن، مال بىلەن جىهاد قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللّٰه نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار﴾ يەنى اللّٰه نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىش ۋە ھەقنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن اللّٰه نىڭ يولىدا پۇل ـ مال چىقىم قىلىڭلار، ﴿ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار﴾ يەنى بېخىللىق قىلماڭلار ۋە پۇل ـ مالنى چىڭ تۇتىۋالماڭلار، مۇنداق قىلىش ھەقىقەتەن سىلەرنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويىدۇ ۋە دۈشمەنلەرنى سىلەردىن ئۈستۈن كېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ قويىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سىلەر ھالاك بولىسىلەر. ﴿ئېھسان قىلىڭلار، ئېھسان قىلغۇچىلارنى اللّٰه ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ﴾.

www.munber.org

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەبىنى تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كىرىشتىن توسۇلۇپ، قۇربانلىقلارنى ھۇدەيبىيەدە بوغۇزلىغان ۋە بۇ يىل ئۆمرە قىلماي قايتىپ كېتىپ، كېلەر يىل ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن كېلىشكە مۇشرىكلار بىلەن سۈلھى تۈزگەندىن كېيىن، مەدىنىگە قايتىپ كېلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ بىر يىل توشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىدۇ. لېكىن ساھابىلار قۇرەيشلەرنىڭ ئۇلارنى بۇ يىلمۇ مەككىگە كىرىشكە يول قويماي توسۇۋېلىشىدىن ھەمدە ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىشىدىن ئەنسىرەيدۇ ۋە ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايدا ئۇرۇش قىلىشنى ياقتۇرمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن: ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار﴾ دېگەن بۇ ئايەت نازىل بولىدۇ.»[1]

2 ـ ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايدا بىزگە قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن چەكلەندىڭمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: «ھەئە» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلار ئۇرۇشنى ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايغا كېچىكتۈرۈپ، شۇ ئايدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى ئۇرۇش قىلماقچى بولدى. شۇنىڭ بىلەن: ﴿(ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئاي (ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئايغا تەڭدۇر﴾ دېگەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.»[2]

3 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ھىجرىيەنىڭ ئالتىنچى يىلى زۇلقەئدە ئېيىدا يەنى ھۇدەيبىيە سۈلھىسى بولغان يىلى قۇرەيش كاپىرلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كىرىشتىن توسۇۋالدى. ئۇ مەدىنىگە قايتىپ كەتتى. الله تائالا ئۇنىڭغا ئۇنىڭ مەككىگە چوقۇم كىرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلغان ئىدى. ئۇ يەتتىنچى يىلى مەككىگە كىرىپ، بىر يىل ئىلگىرى نىيەت قىلغان ئۆمرىنىڭ قازاسىنى ئادا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن: ﴿(ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئاي (ئۇرۇش) ھارام قىلىنغان ئايغا تەڭدۇر﴾ دېگەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.»[3]

4 ـ ئىمام ئىبنى جەرىر تەبەرى، ئەسلەم ئەبۇ ئىمراننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىز قۇستەنتىنىيەدە ئىدۇق. مىسىر قوشۇنىغا ئۇقبە ئىبنى ئامىر، شام

---

[1] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 1 ـ جىلد، 206 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىير فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 197 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 326 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 140 ـ بەت.

[2] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىير فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 201 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 333 ـ بەت.

[3] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 196 ـ بەت. ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 1 ـ جىلد، 206 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 333 ـ بەت.

قوشۇنىغا فۇزالە ئىبنى ئۇبەيد قوماندان ئىدى. رۇم قوشۇنى ناھايىتى چوڭ سەپ تارتىپ چىقىپ كەلدى. بىزمۇ ئۇلارغا قارشى سەپ تۈزتۇق. مۇسۇلمانلار قوشۇنىدىن بىر ئادەم رۇملۇقلار سېپىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. كىشىلەر: سۇبهانەللاھ! بۇ ئادەم ئۆزىنى ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلىدى! دەپ توۋلىشىپ كەتتى.

شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ساھابىسى ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى ئورنىدىن تۇرۇپ: ئى خالايىق! سىلەر بۇ ئايەتنى مۇشۇنداق بۇرمىلاپ چۈشەندۈرۈۋاتىسىلەر، بۇ ئايەت ھەقىقەتەن بىز ئەنسارىلار گۇرۇھى ھەققىدە نازىل بولغان ئىدى. اللّٰه دىنىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ دىنىنىڭ يارەدەمچىلىرى كۆپەيگەن مەزگىلدە بەزىمىز بەزىمىزگە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامدىن يوشۇرۇن ھالدا: بىزنىڭ نۇرغۇن پۇل ـ مېلىمىز تۈگەپ كەتتى، اللّٰه ھەقىقەتەن ئىسلام دىنىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈردى، ئەمدى بىز پۇل ـ مېلىمىزنى چىقىم قىلماي، ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرىۋالغان بولساق بوپتىكەن، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن اللّٰه تائالا قۇرئان كەرىمدە بىزنىڭ نىيىتىمىزگە رەددىيە بېرىپ: ﴿اللّٰه نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ئۆزنى ھالاكەتكە تاشلاش پۇل ـ مېلىنى چىقىم قىلماسلىق، ئۇنى كۆپەيتىش ۋە بىزنىڭ جىهادنى تەرك ئېتىشىمىز قاتارلىقلاردىن ئىبارەتتۇر، دېدى[1]. ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى اللّٰه يولىدا داۋاملىق جىهاد قىلدى، تاكى اللّٰه ئۇنى قۇستەنتىنىيەدە قەبزى ـ روھ قىلدى ۋە شۇ يەردە دەپنە قىلىندى.»

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ قۇرئان كەرىمدە «ئۇرۇش» ياكى «جىهاد» دېگەن سۆز تىلغا ئېلىنسىلا، ئۇنىڭغا يانداپ «اللّٰه نىڭ يولىدا» دېگەن سۆز تىلغا ئېلىنىدۇ. بۇ شۇنى ئېنىق كۆرسىتىدۇكى، ئىسلامدا ئۇرۇش قىلىشتىكى غايە باشقىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش، غەنىمەت ئېلىش، باتۇرلۇقنى ئىزھار قىلىش ۋە يەر ـ زېمىن ئىشغال قىلىش بولماستىن، پەقەت اللّٰه نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈشتىن ئىبارەت يۈكسەك ۋە ئۇلۇغ غايىدىن ئىبارەتتۇر.

---

[1] بۇ قىسسىنى ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان. ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 204 ـ بەت. ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 1 ـ جىلد، 207 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 339 ـ بەت.

www.munber.org

ئىسلام دىنىنىڭ بۇ ئۇلۇغ غايىسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزى تېخىمۇ ئوچۇق روشەنلەشتۈرۈپ بېرىدۇ: «كىمكى اللە نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلسا، ئەنە شۇ كىشى اللە نىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ.»[①]

2 ـ ئىمام زەمەخشەرى اللە تائالانىڭ: ﴿زىيانكەشلىك قىلىش ئۇرۇشتىنمۇ ياماندۇر﴾ دېگەن سۆزىنى شەرھىلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىنساننىڭ بېشىغا كېلىپ ئۇنى ئازابلايدىغان مۇسىبەت ۋە كۈلپەتلەر ئۇنىڭغا ئۇرۇشتىنمۇ ئېغىر كېلىدۇ. دانالاردىن بىرى: ئۆلۈمدىن نېمە قاتتىق؟ دەپ سورالغاندا، ئۇ: ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلدۇرىدىغان نەرسە، دەپ جاۋاب بەرگەن ئىكەن. ۋەتەندىن ھەيدەپ چىقىرىۋېتىش ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلدۇرىدىغان مۇسىبەت ۋە كۈلپەتلەردىن ھېسابلىنىدۇ.»[②]

بىر شائىر بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

بىلىنەر دىلغا يەڭگىل قىلىچ بىلەن چېپىلىش،
بىلىنەر ئۇندىن قاتتىق ئۆز يۇرتىدىن ھەيدىلىش.

3 ـ اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن باشقىلارغا دۈشمەنلىك قىلىشقا بولمايدۇ﴾. ئىمام فەخرۇددىن رازى بۇ ئايەت ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئەگەر بىرى: مۇشرىكلارغا قارشى قىلىنغان ئۇرۇش ھەق ۋە توغرا تۇرۇقلۇق، نېمە ئۈچۈن بۇ ئۇرۇش دۈشمەنلىك دېيىلدى؟ دېسە، بىز بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىمىز: چۈنكى، بۇ ئۇرۇش دۈشمەنلىكنىڭ جازاسىدۇر، شۇڭا بۇ ئۇرۇشنى ئايەتتە دۈشمەنلىك دەپ بايان قىلىش توغرا بولغان.»[③]

4 ـ اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چېقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چېقىلىڭلار﴾. ئىسلام دىنىدا جاننى قوغداش يوللۇق بولۇپ، چېقىلىش ھېسابلانمايدۇ. ئايەتتە: ﴿سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چېقىلىڭلار﴾ دەپ، چېقىلىش سۆزى ئىشلىتىلدى. بۇ «بىر خىل شەكىلدە بولۇش» ئۇسلۇبى بولۇپ، شەكىل لەۋزىدە بىرلىشىدۇ، مەنە ئىپادىلەشتە ئايرىم ـ ئايرىم بولىدۇ. ئايەتنىڭ ئەسلى مەنىسى: بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چېقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك تاقابىل تۇرۇڭلار ۋە جازاسىنى شۇنچىلىك بېرىڭلار دېگەن ئىپادىنى بىلدۈرىدۇ.

5 ـ اللە يولىدىكى جىھاد اللە قا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىدۇر. ئىبادەتلەرنىڭ ئىچىدە جىھادقا تەڭ كېلىدىغان ھېچقانداق ئىبادەت يوق. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «اللە يولىدا جىھاد قىلغۇچىنىڭ مىسالى، تاكى ئۇ جىھادتىن قايتىپ كەلگەنگە قەدەر، ھەر كۈنى ئۇزۇلدۇرمەي روزا تۇتىدىغان، ھەر

[①] پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن: ئۆز پالۋانلىقىنى ئىزھار قىلىش ياكى گۇرۇھۋازلىق قىلىش ۋە ياكى رىيا قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدىغان كىشىلەر بار، بۇلارنىڭ قايسىسى اللە يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ، دەپ سورىغان كىشىگە: «كىمكى اللە نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلسا، ئەنە شۇ كىشى اللە نىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن.
[②] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 178 ـ بەت.
[③] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 5 ـ جىلد، 146 ـ بەت.

كېچىسى توختىماي ناماز ئوقۇيدىغان، الله نىڭ ئايەتلىرىنى تىلاۋەت قىلىدىغان كىشىنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ.»[1]

ئىمام ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك فۇزەيل ئىبنى ئىيازغا تۆۋەندىكى بېيىتلارنى يېزىپ ئەۋەتكەن:

ئىككى ھەرەم قوينىدا تائەت قىلغان قېرىنداش،
بىزگە سالساڭ گەر نەزەر چۈشىنەرسەن ئىشىڭنى.
باشقىلارنىڭ نەمدەلسە يېشى بىلەن يۈزلىرى،
مۇجاھىدلار يۇيىشار قېنى بىلەن تېنىنى.
بەزىلەرنىڭ ئاتلىرى ھارسا ئويۇن ـ بەيگىدە،
ئاتلىرىمىز ھالسىرار بۆسكەچ دۈشمەن سېپىنى.
گەر يۇرىشەر بەزىلەر پۇراپ مۇشكى ـ ئەنبەرنى،
بىزگە گويا ئىپاردۇر، ئات توزۇتقان قۇم ـ چېڭى.
مۇجاھىدقا مۇنداق دەپ خەۋەر بەردى پەيغەمبەر:
"جەڭ توپىسى قونغاندىن يىراق دوزاخ ئۇچقۇنى".
"شېھىت ئۆلۈك ئەمەس" دەپ جاكارلىدى رەببىمىز،
كەلگىن جىھاد قوينىغا ئۆلمەس شېھىت بولغىلى!

فۇزەيل بۇ بېيىتلارنى ئوقۇغاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاققان. ئۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك راست ئېيتىدۇ، ئۇ ماڭا نەسىھەت قىلىپتۇ، دېگەن.»[2]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

جىھاد قىلىش مۇسۇلمانلارغا قاچان پەرز بولغان؟

ئۆلىمالار جىھاد قىلىشنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھىجرەت قىلىشتىن ئىلگىرى پەرز بولمىغانلىقىدا ئىختىلاپ قىلىشمايدۇ. بۇنى الله تائالانىڭ كىتابى قۇرئان كەرىمدىكى نۇرغۇن دەلىللەر ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ دەلىللەردىن بىرقانچىسىدە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنى ئەپۇ قىلغىن، ئۇلارنى كەچۈرگىن﴾[3] ﴿(ئۇلارنىڭ قىلغان) يامانلىقىغا (ئەپۇ قىلىش بىلەن) ياخشىلىق قىلغىن﴾[4] ﴿ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (ساڭا

---

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام ئىبنى ئەساكىر بۇ قىسسىنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەكنىڭ تەرجىمىھالىدا بايان قىلغان.
[3] سۈرە مائىدە 13 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە مۇئمىنۇن 96 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھېچ زىيىنى يوق)، سېنىڭ پەقەت تەبلىغ قىلىش مەسئۇلىيىتىڭ بار﴾[1] ﴿مۆمىنلەرگە ئېيتقىنكى، ئۇلار الله نىڭ كۈنلىرىنى ئۈمىد قىلمايدىغانلارنى (يەنى الله نىڭ ئازابىدىن قورقمايدىغان كۇففارلارنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىنى) كەچۈرسۇن﴾[2] ﴿نادانلار ئۇلارغا (ياقتۇرمايدىغان) سۆز قىلسا، ئۇلار: «سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز» دەيدۇ (يەنى گۇناھ بولمايدىغان سۆزلەرنى قىلىدۇ)﴾[3]. مۆمىنلەرنى ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن چەكلىگەن بۇ ئايەتلەرگە ئوخشاش يەنە نۇرغۇن ئايەتلەر بار.

ئۇلارنى دۈشمەنلىرىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشتىن توسقان يەنە بىر ئوچۇق دەلىل شۇكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارغا (يەنى مەككىدە تۇرۇپ ئۇرۇشۇشنى تەلەپ قىلغانلارغا): «(ئۇرۇشتىن) قولۇڭلارنى يىغىڭلار، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار» دېگەن كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟ (يەنى ئۇلاردىن ئەجەبلەنمەمسەن؟) ئۇلارغا جىھاد پەرز قىلىنغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر تۈركۈم كىشىلەر دۈشمەندىن گويا الله (نىڭ ئازابىدىن) قورققاندەك بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەرەك قورقىدۇ﴾[4].

ئىبنى جەرىر ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف ۋە ئۇنىڭ بىرقانچە ھەمراھلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز مۇشرىك چېغىمىزدا ئەزىز ياشايتتۇق، ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن خار بولۇپ قالدۇق، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھازىر مەن ھەققەتەن ئەپۇ قىلىشقا بۇيرۇلدۇم، مۇشرىكلار بىلەن ئۇرۇشماڭلار» دېدى.

الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مەدىنىگە ھىجرەت قىلدۇرغاندىن كېيىن ئۇنى جىھاد قىلىشقا بۇيرۇدى. لېكىن بىر تۈركۈم كىشىلەر جىھاد قىلىشتىن باش تارتتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارغا (يەنى مەككىدە تۇرۇپ ئۇرۇشۇشنى تەلەپ قىلغانلارغا): «(ئۇرۇشتىن) قولۇڭلارنى يىغىڭلار، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار» دېگەن كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[5]

دەۋەتنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە جىھاد قىلىشتىن توسۇشتىكى ھېكمەتنىڭ سەۋەبلىرىنى تۆۋەندىكىدەك بىرقانچە نۇقتىغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

بىرىنچى، مەككىدىكى چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ سانى ناھايىتى ئاز بولۇپ، ھەر تەرەپتىن قامالغان ۋە كۈچ - قۇۋۋىتىمۇ يوق ئىدى. ئەگەر ئۇلار بىلەن مۇشرىكلار ئارىسىدا ئۇرۇش بولۇپ قالغان بولسا، ئەلۋەتتە مۇشرىكلار ئۇلارنى دەسلەپتىلا تەلتۆكۈس يوق قىلىۋەتكەن بولاتتى. شۇڭا الله تائالا ئۆز ھېكمىتى بىلەن ئۇلارنىڭ سان جەھەتتە كۆپىيىشىنى،

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 20 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە جاسىيە 14 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە فۇرقان 63 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە نىسا 77 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 549 - بەت.

ياردەمچىلىرىنىڭ بولۇشىنى ۋە دۆلەت قوغدايدىغان ئاسايىشلىق بىر يېتەكچى لىنىيىسىنىڭ ئاستىغا توپلىنىشىنى خالىدى. ئۇلار مەدىنە مۇنەۋۋەرگە ھىجرەت قىلغان، شان ـ شەۋكىتى كۈچەيگەن ۋە سانى كۆپەيگەندىن كېيىن ئاندىن جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىندى.

ئىككىنچى، جىھادنى كېچىكتۈرۈشتىن مەقسەت، مۆمىنلەرنى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىش، يېتەكچىلىككە بويسۇنۇش ۋە جىھاد قىلىش ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنىشىنى كۈتۈش جەھەتلەردە سەۋر قىلىشقا كۆندۈرۈش ئىدى. ئەرەبلەر جاھىلىيەت دەۋرىدە ناھايىتى قىزىققان بولۇپ، خورلۇققا سەۋر قىلمايتتى. ئۇلار ئۇرۇش قىلىشقا ئۈندەيدىغان تۈنجى سەۋەب تېپىلغاندىلا ئېتىلىپ ئوتتۇرىغا چۈشىدىغان، قىزىققانلىق قىلىدىغان ۋە ئۇرۇشقا يەڭگىل قارايدىغان ئادەتنى يۇقتۇرىۋالغان ئىدى.

شۇڭا ئۇلارنى چوقۇم ئەزىيەتلەرگە چىداشقا، ياقتۇرمايدىغان ئىشلارغا سەۋر قىلىشقا ۋە باش شتاتنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشقا كۆندۈرۈش كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلغاندىلا الله ئۆز ئىرادىسى بىلەن ناھايىتى كاتتا ئىشقا تەييارلىغان جامائەت ئىچىدە ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن ئىغىر بېسىقلىقنىڭ، قىزىققانلىق بىلەن ئىتائەت قىلىشنىڭ ئارىلىقىدىكى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىغىلى بولاتتى.

ئۈچىنچى، ئەينى زاماندىكى ئەرەب جەمئىيىتى ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشقا ۋە شان ـ شەرەپكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدىغان جەمئىيەت بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە بىرگە ئىككىنى قايتۇرالايدىغان باتۇر ۋە قەھرىمان كىشىلەر تۇرۇقلۇق، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلىشى ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتىدىغان كىشىلەرگە بىۋاستە تەسىر قىلىپ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ئىسلام تەرەپكە مايىل بولۇشقا ھەرىكەتلەندۈرگەن.

بۇ ئەمەلىيەتتە يۈز بەرگەن ئىش بولۇپ، قۇرەيش قەبىلىسى ھاشىم جەمەتىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قوغداشتىن ۋاز كەچتۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارغا ئىمبارگو يۈرگۈزۈپ، بىر جىلغىغا پالىغان ۋە ئۇلارنى قاتتىق بوزەك قىلغان. نەتىجىدە بۇ ئىش ئىمان ئېيتمىغانلارنىڭ دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلغان بولۇپ، ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتىدىغان ۋە شان ـ شەرەپكە ئەھمىيەت بېرىدىغان ئەنە شۇ كىشىلەرنى ئىمبارگو يۈرگۈزۈش ئۈچۈن مۇشرىكلار بىلەن ھاشىم جەمەتى ئارىسىدا تۈزۈلگەن توختامنامىنى يىرتىپ تاشلاشقا ئېلىپ بارغان. شۇنىڭ بىلەن شۇملۇق تىلەنگەن بۇ ئىمبارگوغا خاتىمە بېرىلگەن.

تۆتىنچى، مۇسۇلمانلار مەككىدىكى چاغدا ئاتا ـ ئانىلىرى ۋە خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن بىر ئائىلىدە ياشايتتى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكى مۇشرىكلار ئۇلارنى دىنىدىن ۋاز كەچتۈرۈپ، شېرىككە ۋە گۇمراھلىققا قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنى تۈرلۈك ئازابلار بىلەن ئازابلايتتى. ئەگەر مۇسۇلمانلارغا شۇ ۋاقىتتا ئۆزلىرىنى قوغداشقا رۇخسەت بېرىلگەن بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ھەر ئۆيدە جەڭ چىققان ۋە ھەر ئائىلىدە قان تۆكۈلگەن بولاتتى. ھەر ئۆيدە قانلىق جەڭ قوزغاش دەۋەت ئۈچۈن پايدىلىق ئەمەس. شۇڭا ھىجرەت قىلىنىغان،

www.munber.org

مۇسۇلمانلار جامائىتى كاپىرلاردىن ئايرىلىپ چىققاندىن كېيىن ئۇلارغا جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىندى.

ئىككىنچى ھۆكۈم

جىھادنىڭ يولغا قويۇلۇشىدىكى تۇنجى ئايەت قايسى؟

سەلەف ئۆلىمالار جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىنىپ نازىل بولغان تۇنجى ئايەت ھەققىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلگەن:

رەبىيئ ئىبنى ئەنەس ۋە باشقىلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىنىپ نازىل بولغان تۇنجى ئايەت ئاللاھ تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدۇر. بۇ ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان. شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىگە ئۇرۇش ئاچقانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلدى، ئۇرۇش ئاچمىغانلارغا چېقىلمىدى.»

ئەبۇ بەكرى سىددىق، ئىبنى ئابباس، سەئىد ئىبنى جۇبەير قاتارلىق ساھابىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر قىسىم ساھابىلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىنىپ نازىل بولغان تۇنجى ئايەت ئاللاھ تائالانىڭ: ﴿ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن، (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى، ئاللاھ ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىر﴾[1] دېگەن سۆزىدۇر.»

ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «توغرا قاراش شۇكى، جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىنىپ نازىل بولغان تۇنجى ئايەت سۈرە ھەجدىكى: ﴿ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن، (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى﴾ دېگەن ئايەتتۇر، ئاندىن: ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى، جىھاد قىلىش دەسلەپتە رۇخسەت ئىدى، كېيىن پەرز بولدى، چۈنكى، جىھاد قىلىش رۇخسەت قىلىنغان ئايەت مەككىدە، بۇ ئايەت بولسا مەدىنىدە نازىل بولدى.»[2]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىش توغرا بولامدۇ؟

ئاللاھ تائالانىڭ: ﴿تاكى ئۇلار ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچمىغىچە مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار﴾ دېگەن سۆزى ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىشنىڭ ھاراملىقىنى، لېكىن ئۇرۇشنى ئالدى بىلەن مۇشرىكلار باشلىسا، ئۇلارنىڭ يامانلىقىدىن ۋە زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىزنىڭ ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشىمىزنىڭ دۇرۇس

---

[1] سۈرە ھەج 39 ـ ئايەت.

[2] ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 102 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىير فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 198 ـ بەت.

بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئايەت كەرىمنىڭ ھۆكمىگە ئاساسەن بىزنىڭ ئۇرۇشنى ئالدى بىلەن باشلىشىمىز دۇرۇس ئەمەس. مۇشۇ ھۆكۈم بويىچە ئېيتقاندا بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى مەنسۇخ ھېسابلانمايدۇ.

الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلار (مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا) ئۇزلىرى ئۇرۇش ئاچسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېرىڭلار﴾ دېگەن سۆزى ھەققىدە مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ھەرەمدە ھېچكىمگە قارشى ئۇرۇش قىلمىغىن. كىمكى ساڭا ھەرەمدە چېقىلسا ۋە ئۇرۇش ئاچسا، خۇددى ئۇ ساڭا ئۇرۇش ئاچقاندەك، سەنمۇ ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇشقىن.»[1]

قەتادىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بۇ ئايەت مەنسۇختۇر، ئۇنى سۈرە تەۋبىدىكى: ﴿(ئۇرۇش قىلىش) ھارام قىلىنغان ئايلار ئۆتۈپ كەتكەندە، مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار﴾[2] دېگەن ئايەت ئەمەلدىن قالدۇرغان.»[3]

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ئۆلىمالارنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىككى خىل قارىشى بار، بىرى بۇ ئايەت مەنسۇختۇر، دېگەن قاراش. يەنە بىرى بۇ ئايەت مەنسۇخ ئەمەس، دېگەن قاراش.»

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت مەنسۇخ ئەمەس. ھەرەمدە ھېچكىمنىڭ ئۇرۇش قىلىشى دۇرۇس ئەمەس، شۇڭا پەقەت ھۇجۇمغا ئۇچرىسا، قارشىلىق قىلىپ ئۇرۇش قىلىدۇ.»

تاۋۇسمۇ مۇشۇنداق دېگەن. ئايەتنىڭ لەۋزىمۇ مۇشۇ قاراشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئىككى قاراشتىن توغرا بولغان قاراش بۇدۇر. ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىمۇ مۇشۇ قاراشتا.

بۇ قاراشنى يەنە ئىبنى ئابباسنىڭ سەھىھ بۇخارى ۋە سەھىھ مۇسلىمدا رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىسىمۇ ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككە فەتھى بولغان كۈنى خۇتبە سۆزلەپ مۇنداق دېگەن: «ئى خالايىق! شۈبھىسىزكى، الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان كۈنىلا مەككىدە ئۇرۇش قىلىشنى ھارام قىلدى. ئۇنىڭدا ئۇرۇش قىلىش مەندىن ئىلگىرى ھېچكىمگە ھالال بولۇپ باقمىغان، مەندىن كېيىنمۇ ھېچكىمگە ھالال بولمايدۇ. ئۇنىڭدا ئۇرۇش قىلىش ماڭا پەقەت كۈندۈزى ئازغىنا ۋاقىت ھالال قىلىندى، ئاندىن ئىلگىرىكىدەكلا قىيامەت كۈنىگىچە ھارام قىلىنغان ھالىتىگە قايتتى.»[4]

---

① ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 192 ـ بەت.
② سۈرە تەۋبە 5 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
③ ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 330 ـ بەت. ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 193 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىير فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 199 ـ بەت.
④ ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 330 ـ بەت.

www.munber.org

ياخشى بىر مۇنازىرە

ئىمام ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «ﷲ تائالا بەيتۇلمۇقەددەسنى ئەبۇ ئۇقبە ھەنەفىنىڭ مەدرىسىسى بىلەن ئاۋاتلاشتۇرىۋەتكەن ئىدى. مەن بۇ مەدرىسكە كەلدىم. قازى زەنجانى ھەر جۈمە كۈنى بىزگە دەرس ئۆتەتتى. بىز دەرس تىڭشاۋاتقان بىر كۈنى جامالىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان، ئۇچىسىغا كونا كىيىم كىيىۋالغان بىر ئادەم قېشىمىزغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۆلىمالارچە سالام بەرگەندىن كېيىن سورۇننىڭ تۆرىگە ئۆتۈپ ئولتۇردى. زەنجانى ئۇنىڭغا: ھەزرەتلىرى كىم بولىدىكىن؟ دېدى. ئۇ: تۈنۈگۈن قاراقچىلار بۇلاپ كەتكەن بىر ئادەممەن، مەن مۇشۇ مۇقەددەس ھەرەمنى (بەيتۇلمۇقەددەسنى دېمەكچى) كۆزلەپ كېلىۋاتقان ئىدىم، مەن ساغانلىق بولىمەن، ئۆزەم بىر ئوقۇغۇچى، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان قازى زەنجانى ئالدىراپلا ئوقۇغۇچىلىرىغا: ئۇنىڭدىن سوئال سوراڭلار، دېۋەتتى. ئادەتتە ئۆلىمالاردىن ئالدىراپ سوئال سوراش ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغانلىق بولاتتى.

ئوقۇغۇچىلار سوئاللىرىنى ۋاراقچىلارغا يېزىپ سۇندى، بىر ۋاراقچىدا: «كاپىر ھەرەمگە كىرىپ پاناھلىنىۋالسا، ئۇ ھەرەمدە ئۆلتۈرۈلەمدۇ ياكى ئۆلتۈرۈلمەمدۇ؟» دېگەن سوئال چىقتى. ساغانلىق ئادەم: «ئۆلتۈرۈلمەيدۇ» دەپ پەتىۋا بەردى. ئۇ بەرگەن پەتىۋاسىنىڭ دەلىلىدىن سورالغاندا: ﷲ تائالانىڭ: ﴿تاكى ئۇلار ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچمىغىچە مەسجىدى ھەرام ئەتراپىدا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار﴾ دېگەن سۆزى بۇنىڭ دەلىلىدۇر، بۇ ئايەتتىكى: ﴿ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار﴾ دېگەن سۆز ئىككى خىل قىرائەت بىلەن ئوقۇلىدۇ، بىرىدە: «ئۇلارنى ئۆلتۈرمەڭلار» دېگەن مەنە چىقىدۇ، بۇ يۇقىرىدىكى سوئالنىڭ ئوچۇق دەلىلىدۇر، يەنە بىرىدە: «ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار» دېگەن مەنە چىقىدۇ، بۇ ئاگاھلاندۇرۇشتۇر، چۈنكى، ئۆلتۈرۈشكە سەۋەب بولىدىغان ئۇرۇش چەكلەنگەن ئىكەن، بۇ، ئۆلتۈرۈشنىڭ چەكلەنگەنلىكىنى ئوچۇق ئاشكارا كۆرسىتىپ بېرىدۇ، دېدى.

قازى زەنجانى ئىمام شافىئىي بىلەن مالىكنىڭ قارىشىنى (ئىمام شافىئىي بىلەن مالىكنىڭ مەزھىبىمۇ ئادەتتە بۇ قاراشتا ئەمەس) كۆچلەندۈرگەن ئاساستا ساغانلىق ئادەمنىڭ پەتىۋاسىغا قارشى چىقىپ: بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ﴿مۇشرىكلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار، شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار﴾ دېگەن ئايەتنىڭ ھۆكمى بىلەن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان دېدى. ساغانلىق ئادەم ئۇنىڭغا: بۇ گەپ قازىنىڭ مەنسىپىگە ۋە ئۇنىڭ ئىلمىغا لايىق بولماي قالدى، سەن ماڭا قارشى دەلىل كەلتۈرگەن بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ھەممە ئورۇنلارغا ئاممىباب قارىتىلىدۇ، مەن دەلىل كەلتۈرگەن ئايەت خاس ھۆكۈم بېرىدۇ، بىرىنىڭ: ئاممىباب ھۆكۈم خاس ھۆكۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ، دېيىشى دۇرۇس ئەمەس، دېدى. شۇنىڭ بىلەن قازى زەنجانى ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپلا قالدى. مانا بۇ سۆز ماھىرلىقىدۇر.»[1]

---

[1] ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 107 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 231 ـ بەت.

ئىمام ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىشنىڭ چەكلەنگەنلىكى قۇرئان ۋە سۈننەتتە ئوچۇق كۆرستىلگەن. ئەگەر كاپىر ئۇنىڭغا پاناھلىنىپ كىرىۋالسا، ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ھېچقانداق يول يوق. ئەمما زىنا قىلغۇچى ۋە ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغۇچى كىرىۋالسا، ئۇلارغا تېگىشلىك جازا ئىجرا قىلىنىدۇ. پەقەت ھەرەمدە ئۇرۇشنى ئالدى بىلەن كاپىر باشلىسا، بۇ چاغدا ئۇ قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆلتۈرۈلىدۇ.»[1]

تۆتىنچى ھۆكۈم

ئايەت كەرىمدىكى «تاجاۋۇز» دېگەن سۆز نېمە مەنىنى كۆرستىدۇ؟

ياراتقۇچى الله تائالا: ﴿تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى الله ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ﴾ دېگەن سۆزىدە تاجاۋۇز قىلىشنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى كۆرسەتتى.

بىرىنچى، ھەسەنبەسرى ئېيتقاندەك، ﴿تاجاۋۇز قىلماڭلار﴾ دېگەن ئايەتنىڭ ھۆكمىگە قۇلاق ـ بۇرۇننى كېسىش، خىيانەت قىلىش، ئاياللارنى، كىچىك باللارنى، ئۇرۇش قىلىشقا قادىر بولالمايدىغان قېرىلارنى، راھىبلارنى ئۆلتۈرۈش، ئورۇنسىز ھالدا دەل ـ دەرەخلەرگە ئوت قويۇش، ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈش قاتارلىق چەكلەنگەن يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسى كىرىدۇ.

يۇقىرىدىكى ئىشلارنىڭ تاجاۋۇز ئىكەنلىكىنى ئىمام مۇسلىم بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسمۇ ئوچۇق كۆرستىپ بېرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «الله نىڭ ئىسمى بىلەن، الله يولىدا ئۇرۇش قىلىڭلار، الله نى ئىنكار قىلغان كاپىرلارنى ئۆلتۈرۈڭلار، غازاتتا چېقىڭلار، خىيانەت قىلماڭلار، ئاسىيلىق قىلماڭلار، قۇلاق ـ بۇرۇننى كەسمەڭلار، كىچىك باللارنى ۋە ئىبادەتخانىلاردىكى راھىبلارنى ئۆلتۈرمەڭلار.»[2]

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەلۇم بىر غازىتىدا بىر ئايال ئۆلتۈرۈلگەن ھالەتتە تېپىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاياللارنى ۋە كىچىك باللارنى ئۆلتۈرۈشنى ئەيىبلىدى.»[3]

ئىككىنچى، الله تائالانىڭ: ﴿تاجاۋۇز قىلماڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئۇرۇشنى ئالدى بىلەن باشلاشنى مەنئى قىلىشنى كۆرستىدۇ، دېيىلگەن. بۇ قاراش مۇقاتىلدىن رىۋايەت قىلىنغان.

ئۈچىنچى، بۇ ئايەت ئۇرۇش ئاچمىغان كىشىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى مەنئى قىلىشنى، كۆرستىدۇ دېيىلگەن. بۇ، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ئەبۇ ئالىيەنىڭ قارىشىدۇر.

---

[1] ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 108 ـ بەت.
[2] ئىمام مۇسلىم ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 226 ـ بەت.
[3] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 327 ـ بەت.

www.munber.org

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ئاياللار، كىچىك باللار ۋە شۇلارغا ئوخشايدىغان راھىبلار، مېيىپلار، قېرىلار بىلەن ئۇرۇش قىلىنمايدۇ، ئۇلار ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەزىد ئىبنى ئەبۇ سۇفيانىنى شامغا ئەۋەتىدىغان چاغدا مۇشۇنداق تەۋسىيە قىلغان.

ئۆلىمالار مەزكۇر كىشىلەردىن زىيان كېلىدىغان ئېھتىمال بولغاندا ئۇلارنى مۇنداق ئالتە تۈرگە بۆلگەن:

بىرىنچى، ئەگەر ئاياللار ئۇرۇشقا قاتناشسا، ئۆلتۈرۈلىدۇ. چۈنكى، اللە تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى اللە يولىدا جىھاد قىلىڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئاممىباپتۇر.

ئىككىنچى، كىچىك باللارنى ئۆلتۈرۈش مەنئى قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇلار ئىبادەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىنمىغان.

ئۈچىنچى، راھىبلار ئۆلتۈرۈلمەيدۇ، مال ـ مۈلكى ئولجا ئېلىنمايدۇ. چۈنكى، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئۇلارغا ۋە ئۇزلىرىنى قامىۋالغان جايلارغا تەگمىگىن، دېگەن ئىدى.

تۆتىنچى، ئەگەر مېيىپلار زىيان يەتكۈزسە، ئۆلتۈرۈلىدۇ، زىيان يەتكۈزمىسە، ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئۇلارغا كېپىللىك بېرىلمەيدۇ.

بەشىنچى، ئىمام مالىكنىڭ قارىشىدا قېرىلار ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. بۇ كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى بولۇپ، ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشقا ۋە مۇداپىئە قىلىشقا پىكىر قاتناشتۇرمىسا، ئۆلتۈرۈلمەيدۇ.

ئالتىنچى، مەدىكارلار ۋە دېھقانلار ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. چۈنكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: كىچىك باللارنى ۋە سىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلمايدىغان دېھقانلارنى ئۆلتۈرۈشتە اللە دىن قورقۇڭلار.»[①]

ئايەتلەر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ جىھاد اللە تائالانىڭ سۆزىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ۋە اللە تائالانىڭ دىنىنى غەلىبىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قىلىنىشى كېرەك.

2 ـ مەنبەسى نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر اللە تائالا دۈشمەنلىكنى، زۇلۇمنى ۋە ھەددىدىن ئېشىشنى ياقتۇرمايدۇ.

① ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 327 ـ بەت. ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 105 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 302 ـ بەت.

3 ـ مۆمىنلەرگە ئېزىش، ئازابلاش ۋە يۇرتتىن ھەيدەپ چىقىرىش بىلەن زىيانكەشلىك قىلىش ئۇلارنى ئۆلتۈرگەنگە ئوخشاش گۇناھتۇر.

4 ـ ئاياللار، ئاجىز كىشىلەر ۋە كىچىك بالىلارغا ئوخشاش ئۇرۇش قىلىشقا كۈچى يوق كىشىلەرگە چېقىلىشقا بولمايدۇ.

5 ـ جىهاد مۇشرىكلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە زەربە بېرىش، زىيانكەشلىكنى توگىتىش ۋە دەۋەت يولىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئالتىنچى، الله يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىشنى ۋە مال بىلەن، جان بىلەن جىهاد قىلىشنى تەرك ئېتىش ھالاك بولۇشقا سەۋەب بولىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ھەق بىلەن باتىل ئارىسىدىكى كۈرەش ھاياتلىق باشلانغاندىن تارتىپلا داۋام قىلىپ كەلگەن بولۇپ، الله زېمىنغا ۋە زېمىن ئۈستىدىكى كىشىلەرگە ئۆزى بۇۋاستە ئىگە بولغانغا قەدەر بۇ كۈرەش ھەرگىز توختاپ قالماستىن داۋام قىلىدۇ. ھەممىنىڭ بارار جايى الله نىڭ دەرگاھىدۇر.

زېمىن ئۈستىدىكى ھەر بىر مىللەت چوقۇم ئۈستۈنلۈككە ۋە بەختكە ئېرىشىپ ياشاشنى خالايدۇ. شۇڭا ئۇ بارلىق كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ئۆزىنىڭ دۈشمىنىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن مۇكەممەل تەييارلىق قىلىدۇ ۋە غەلىبە قازىنىشنىڭ چارىلىرىنى تاپىدۇ، ياشلىرىنى كۈرەش قىلىش ۋە ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن يېتىشتۈرىدۇ. چۈنكى، بۇ دۇنيادا پەقەت كۈچلۈكلەرلا پاراۋان تۇرمۇشقا ئىگە بولىدۇ ۋە كۈچلۈكلەرنىڭ سۆزى ئۆتىدۇ. خېلى بۇرۇنلا بىر ئەرەب شائىرى بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن:

> ئۆۋسى بۆزۆلۆر بىر كۈنى هامان، ئۇنى قىلىچتا قوغدىمىسا گەر،
> زۇلۇمغا ئۇچراپ زۇلۇم چېكىدۇ، باشقىغا زۇلۇم قىلمىسا گەر.

ئىسلام دىنى الله تائالا ئىنسانىيەتكە بېكىتىپ بەرگەن دىنىدۇر. ئىنسانلارنىڭ خاتىرجەم ۋە ئاسايىشلىق ھاياتتىن بەھرىمەن بولۇشلىرى، الله ئىرادە قىلغان بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە بولۇشلىرى ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئۇلارنى ھىدايەت يولىغا كىرىشكە ۋە ئىسلام بايرىقى ئاستىغا توپلىنىشقا دەۋەت قىلىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ. الله تائالا دىننى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش، ۋەھيىلىرىنى تەبلىغ قىلىش، بۇ توغرا يولنى ۋە ئىسلام نۇرىنى يەر يۈزىدىكى باشقا ئۈممەتلەرگە يەتكۈزۈش ۋەزىپىسى ئۈچۈن پەقەت ئىسلام ئۈممىتىنى تاللىدى.

ئەگەر بىرى بۇ دەۋەت يولىدا تۇرىۋېلىپ، دەۋەت قىلىش يولىغا توسقۇنلۇق قىلماقچى بولسا، الله نىڭ توغرا يولىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈش، ھەق دىننى ئۈستۈنلۈككە

ئېرىشــــتۈرۈش، ئىنســـانلارنىڭ يېگـــانە ۋە غـــالىب الله قـــا ئىمـــان ئېيتىشـــتىكى دىنىـــي ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى چوقۇم بۇ يولدىن دۇمۇلىتىۋېتىش، زېمىننى ئۇنىڭ يامانلىقىدىن تازىلاش، كېرەك.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنىدا جىھاد قىلىش يولغا قويۇلدى. زالىملارنىڭ دۆشمەنلىكىنى تارمار قىلىش، دەۋەت يولىغا ۋە دەۋەتنى ئىنسانلارغا ئەركىن ئازادە يەتكۈزۈشكە قارشى چىققان ھەرقانداق كۈچنى بىتچىت قىلىش ئۈچۈن جىھاد قىلىش يولغان قويۇلدى. الله تائالا: ﴿تاكى زىيانكەشلىك تۈگىگەن ۋە الله نىڭ دىنى يولغا قويۇلغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾[1] دەپ تولىمۇ راست ئېيتقان.

جىھاد پەقەت ھەددىدىن ئاشقان، كۈچ ۋە ھوقۇقتا تايىنىپ ئۆز ئىرادىسىنى ئۇممەتكە تاڭماقچى بولغان، قورال كۈچى ئىشلىتىپ كىشىلەرنى الله نىڭ دىنىدىن توسقان، مۆمىنلەرگە ھەر تۈرلۈك ئازاب ئوقۇبەتلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلغان زالىملارغا قارشى ئېلىپ بېرىلىدۇ. ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى الله ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ﴾.

---

[1] سۈرە بەقەرە 193 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.